

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Δυὸ πράγματα γεμίζουν τὴν ψυχὴ μου θαυμασμὸ κι' εὐλάβεια πάντοτε καινούργια καὶ μεγαλύτερη, ὅσο πιὸ πολὺ καὶ πιὸ συχνὰ ὁ στοχασμὸς μου ἔρχεται σ' αὐτά: ὁ ἔναστρος οὐρανὸς πᾶν' ἀπὸ μένα κι' ὁ ἠθικὸς νόμος μέσα μου. Αὐτὰ τὰ δυὸ πράγματα δὲν χρειάζεται νὰ τὰ ζητήσω, σὰν νὰ ἦσαν κρυμμένα στὰ σκοτάδια ἢ νὰ βρισκόντουσαν στὸ ὑπερβατικὸ, ἔξω ἀπ' τὸν ὀρίζοντά μου. Τὰ βλέπω μπροστά μου καὶ τὰ συνδέω ἄμεσα μὲ τὴ συνείδηση τῆς ὑπαρξίς μου. Τὸ πρῶτο ἀρχίζει ἀπ' τὴ θέση ποὺ κατέχω στὸν αἰσθητὸ ἔξωτερικὸ κόσμον, κι' ἐκτείνει τὸ σύνδεσμο, ὅπου βρίσκουμε, σ' ἓνα ἀτέλειωτο μεγαλεῖο μὲ κόσμους πάνω σὲ κόσμους καὶ συστήματα συστημάτων· πέρα ἀκόμα στοὺς ἀπεριόριστους καιροὺς τῆς περιοδικῆς τοῦς κίνησης τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διαρκείας τοῦς. Τὸ δεύτερο ἀρχίζει ἀπ' τὸ ἀόρατο ἐγώ μου, ἀπ' τὴν προσωπικότητά μου, καὶ μὲ παρουσιάζει σ' ἓνα κόσμον, ὅπου ὑπάρχει τὸ ἀληθινὸ ἄπειρο κι' ὅπου μόνον ἡ διάνοια μπορεῖ νὰ εἰσδύσῃ καὶ ποὺ μ' αὐτὸ (ἀλλὰ γιὰ τοῦτο σύγχρονα καὶ μ' ὅλους τοὺς ὄρατοὺς κόσμους) γνωρίζω τὸν ἑαυτό μου σ' ἓνα σύνδεσμο, ὄχι ὅπως ἐκεῖ ἀπλᾶ συμπτωματικὸ, ἀλλὰ παγκόσμιον κι' ἀναγκαῖον. Τὸ πρῶτον θέαμα μιᾶς ἀναρίθμητης ποσότητος κόσμων, ἐκμηδενίζει ἐντελῶς τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζω σὰν ζωϊκὸ δημιουργημα, ποὺ πρέπει νὰ ξα-

ναδῶση στὸν πλανήτη (ποὺ εἶν' ἓνα μικρὸ σημεῖο στὸ ἄπειρο) τὴν ὕλη ἀπ' τὴν ὁποία σχηματίστηκε, ἀφοῦ ἦταν προικισμένο γιὰ λίγο καιρὸ (ποῖος ξέρει πῶς) μὲ τὴ ζωϊκὴ δύναμη. Ἀντίθετα τὸ δεύτερο ἐξυψώνει ἀπεριόριστα τὴν ἀξία μου, σὰν δ ι ἄ ν ο ι α ς, μὲ τὴν προσωπικότητά μου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἠθικὸς νόμος μου ἐκδηλώνει μιὰ ζωὴ ἀνεξάρτητη ἀπ' τὴ ζωικότητα κι' ἀπ' ὅλο τὸν αἰσθητὸ κόσμο, ἀφοῦ ὁ σύμφωνος μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς ὑπαρξῆς μου καθορισμός μου, δὲν περιορίζεται ἀπ' τοὺς ὅρους καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἐκτείνεται στὸ ἄπειρο.

Ἀλλὰ ὁ θαυμασμός κι' ὁ σεβασμός, μποροῦν βέβαια νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἔρευνα, ἀλλὰ δὲν ἀντισταθμίζουν τὴν ἔλλειψή της. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε γιὰ νὰ καταπιαστοῦμε μ' αὐτὴ τὴν ἔρευνα κατὰ τρόπο ὠφέλιμο κι' ἀνάλογο πρὸς τὴν ἀνωτερότητα τοῦ ἀντικειμένου; Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὰ παραδείγματα μποροῦν νὰ χρησιμοποιέφουν γιὰ νουθεσία ἀλλὰ καὶ γιὰ μίμηση. Ἡ θεώρηση τοῦ κόσμου ἄρχισε ἀπ' τὸ ὠραιότερο θέαμα ποὺ παρουσίασαν ποτὲ οἱ ἀνθρώπινες αἰσθήσεις, ποὺ γιὰ νὰ τ' ἀκολουθήσῃ ἡ διάνοιά μας στὴ μεγάλη του ἔκταση, μπορεῖ μόνο νὰ κάνῃ ὑπομονή, κι' ἐτελείωσε—μὲ τὴν ἀστρολογία. Ἡ ἠθικὴ ἄρχισε μὲ τὴν πιὸ εὐγενικὰ ιδιότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποὺ ἡ ἀνάπτυξη κι' ἡ μόρφωσή της ἔχουν μιὰ προοπτικὴ ἀπεριόριστης χρησιμότητας, καὶ τελείωσε—μὲ τὸν φανατισμὸ ἢ μὲ τὴν δεισιδαιμονία. Τὸ ἴδιο συνέβηκε μ' ὅλες τις μέχρι τώρα χοντροκομμένες προσπάθειες, ὅπου τὸ σπουδαιότερο μέρος ἐξαρτᾶται ἀπ' τὴ χρησιμοποίησι τοῦ λογικοῦ. Γιατὶ τοῦτο δὲν βρίσκεται αὐθόρμητα, καθὼς ἡ χρησιμοποίησι τῶν ποδιῶν μὲ τὴ συχνὴ ἀσκήσι, κι' ἰδίως ἀν πρόκειται γιὰ ιδιότητες ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐκδηλωθοῦν τόσο ἄμεσα στὴν κοινὴ πεῖρα. Ἀλλ' ἀν ἀρχίσουμε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ ἀξίωμα, νὰ σκεπτόμαστε καλὰ πρὶν ἀπὸ κάθε βῆμα, ποὺ σκοπεύει τὸ λογικὸ νὰ κάνῃ, καὶ

νά μὴν τ' ἀφίνομε νά προχωρῆ, παρὰ μόνο ἀπ' τὸ δρόμο πού τὸν ἔχουμε ἀπὸ πρῖν καλὰ ἐξετάσει, τότε ἡ κρίση τοῦ σύμπαντος πέρνει μὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ κατεύθυνση καὶ μὰ ἐκβύση ἀπόλυτα καλύτερη. Μὲ τὸ πέσιμο μᾶς πέτρας καὶ τὴν κίνηση ἑνὸς φυτοῦ, ἀντ' ἀναλύσουμε στὰ στοιχεῖα τους κα' ἀν βροῦμε τίς δυνάμεις πού ἐκδηλώνονται σ' αὐτὰ καὶ τίς πραγματευτοῦμε μὲ τὰ μαθηματικά, θὰ ἔχομε, ἐπιτέλους, μὰ γνώση τοῦ συστήματος τοῦ κόσμου, καθαρὴ κα' ἀμετάβλητη γιὰ ὅλο τὸ μέλλον, πού μὲ τὴν πρόοδο τῆς παρατηρήσεως μπορούμε νὰ ἐλπίσουμε πὼς θὰ ἐκταθῆ, ἀλλὰ δὲν μπορούμε ποτὲ νὰ φοβηθοῦμε πὼς θὰ γυρίση πρὸς τὰ πίσω.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα μπορεί νὰ μᾶς προτρέψῃ ν' ἀκολουθήσουμε τὸν ἴδιο δρόμο καὶ στὴν ἀνάλυση τῶν ἠθικῶν καταστάσεων τῆς φύσης μας, καὶ μπορεί νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ἐλπίσουμε ἕνα παρόμοιο καλὸ ἀποτέλεσμα. Ἔχουμε ὁμῶς πρόχειρα τὰ παραδείγματα τῆς ἠθικῆς κρίσης τοῦ λογικοῦ. Ἄς ἀναλύσουμε τώρα αὐτὰ τὰ παραδείγματα στὶς στοιχειώδεις τους ἔννοιες, κα' ἀντὶ γιὰ μαθηματικά ὡς χρησιμοποιήσουμε μὴ μέθοδο ἀνάλογη μὲ τὴ μέθοδο τῆς χημείας, τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀπὸ τὸ λογικό, πού θὰ μπορούσε νὰ βρεθῆ σ' αὐτὰ. Μὲ ἐξακολουθητικὲς προσπάθειες πάνω στὴν κανονικὴ ἀνθρώπινη διάνοια, μπορούμε νὰ γνωρίσουμε αὐτὰ. τὰ δύο στοιχεῖα καθαρὰ, κα' ὅ,τι καθένα ἀπ' αὐτὰ μπορεί νὰ κἀνῃ μόνο του.

Ἔτσι μπορούμε νὰ ἐμποδίσουμε ἐν μέρει τὸ λάθος μᾶς κρίσης, πού εἶναι ἀκόμα πρωτόγονη κα' ὄχι ἀσκημένη, κα' ἐν μέρει (πρᾶγμα πολὺ πρὸ ἀναγκαῖο) τοὺς μεγαλοφυεῖς παραλογισμούς, πού μ' αὐτούς, ὅπως συμβαίνει συνήθως μὲ τοὺς μύστες τῆς φιλοσοφίας, ὑπόσχονται, χωρὶς καμμιά μεθοδικὴ ἔρευνα καὶ γνώση τῆς φύσης, φανταστικούς θησαυρούς κα' ἀσωτεύουν τοὺς πραγματικούς. Μὲ μὴ λέξη: ἡ ἐπιστήμη (μὲ τὴν κρι-

τικὴ ἀναζήτησὴ καὶ τὴ μεθοδικὴ κατεύθυνση) εἶναι ἡ στενὴ πόρτα ποὺ ὁδηγεῖ στὴ θεωρία τῆς σοφίας, ἂν μ' αὐτὴν δὲν ἐννοοῦμε ἀπλῶς ὅ,τι πρέπει νὰ γίνῃ, ἀλλ' ὅ,τι πρέπει νὰ χρησιμεύῃ γιὰ κανόνας τοὺς διασκαλοῦς γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουν καὶ νὰ διδάξουν τὸ δρόμο πρὸς τὴ σοφία, ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ καθεύνας καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τοὺς ἄλλους ἀπ' τὰ λάθη· μιὰ ἐπιστήμη ὅμως, ποὺ ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ παραμένῃ πάντοτε ὁ φύλακός της καὶ ποὺ στὴ λεπτὴ της ἔρευνα δὲν πρέπει καθόλου ν' ἀνακατεύεται ὁ πολὺς κόσμος, ὁ ὁποῖος πάλι ὀφείλει νὰ μετέχη στὶς θεωρίαις, ποὺ ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια ἐπεξεργασία μποροῦν νὰ γίνουν καὶ γι' αὐτὸν ἐντελῶς καθαρές.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΛΑΘΗ ΠΟΥ ΑΛΛΑΖΟΥΝ ΤΟ ΝΟΗΜΑ

Σελ. 5	Στίχος 17	ἀντί	Metapyusik	γράφει	Metaphysik
» 15	» 32	»	ἐμπειρικὸ	»	ἐμπειρικά
» 16	» 30	»	πρὸς αὐτόν.	»	πρὸς ἑαυτόν.
» 49	» 22	»	ἐσωτερικὴ πα- ρατήρηση	»	αἰσθητικὴ ἀν- τίληψη
» 55	» 23	»	τὴ θεωρήσουμε	»	τὸν θεωρήσουμε
» 59	» 8	»	γὰρ νὰ	»	γὰρ νὰ τὰ
» 63	» 1	»	συμπεράσματα	»	συμπεράσματα.
» 81	» 21	»	σχέση του μὲ	»	σχέση μὲ
» 109	» 15	»	ἀκολουθήσαμε	»	ἀκολουθούσαμε
» 124	» 4	»	ἐλευθερίας. Σύμ- φωνα	»	ἐλευθερίας(Σύμ- φωνα
» 124	» 28	»	ἀναγκαῖα μέσα	»	ἀναγκαῖα μέσα

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ:

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΔ: Τέχνη και Κριτική
HENRI BARBUSSE: Ἡ Κόλαση
ΦΡ. ΝΙΤΣΕ: Τὸ Λυκόφως τῶν Εἰδώλων
ED. SCHURÉ: Ἡ Γένεσις τῆς Τραγωδίας
A. SCHOPENHAUER: Κριτικὴ τῆς Ἐλευθερίας τῆς Βουλήσεως.

ΤΥΠΩΝΟΝΤΑΙ

ΛΕΙΒΝΙΖ: Δοκίμια ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως.

ΒΑΚΩΝ: Ἠθικὴ πολιτικὴ.

ΧΕΓΚΕΛ: Φιλοσοφία τοῦ πνεύματος.